

Национален институт на правосъдието
"Повишаване капацитета на съдебната система и обучение по Европейската
конвенция за защита правата на човека и основните свободи в Националния
институт на правосъдието"
Договор № 93-00-42/20.02.2013 НФМ 2009-2014

Дело VALLIANATOS и други срещу Гърция (VALLIANATOS AND OTHERS v. GREECE), жалби № 29381/09 и № 32684/09
Решение на Голямата камера от 7 ноември 2013 г.

**Член 14 във връзка с член 8 от Конвенцията – нарушение;
Член 13 от Конвенцията – жалбата е явно необоснована**

Понятието за дискриминация по смисъла на чл. 14 обхваща и случаи, в които едно лице или група от лица неоправдано са третираны по-неблагоприятно от други, дори по-благоприятното третиране да не се изисква от Конвенцията. Различното третиране, основано на сексуална ориентация, изисква „особено убедителни и сериозни причини“ за да бъде оправдано.

Еднополовите двойки се намират в сходно положение с разнополовите двойки що се отнася до нуждата им от юридическо признаване и защита на връзките им. Те, точно както и разнополовите, са в състояние да поддържат трайни връзки помежду си и имат същите нужди от гледна точка на взаимна подкрепа и помощ като разнополовите двойки.

ФАКТИТЕ

Жалбоподателите са шест физически лица и една неправителствена организация, чиито цели включват предоставяне на психологическа и морална подкрепа на гейове и лесбийки.

На 26 ноември 2008 г. влязъл в сила закон № 3719/2008, озаглавен „Реформи, засягащи семейството, децата и обществото“. За пръв път в Гърция този закон предвидил официална форма на съжителство, различно от брак, известно като „граждански съюзи“ (*σύμφωνοσυνβίωσης*). Съгласно чл. 1 от Закона, такива съюзи могат да бъдат сключвани само между две пълнолетни лица от различен пол.

Според мотивите към закона, въвеждането на гражданските съюзи отразява социалната действителност, а именно наличието на извънбрачни съжителства, и позволява на засегнатите лица да регистрират връзките си чрез по-гъвкава правна уредба в сравнение с тази, предвидена за брака. В мотивите се споменава и чл. 8 от Конвенцията, който защитава небрачните съюзи от гледна точка на правото на личен и семеен живот и се отбелязва, че в редица европейски страни са юридически признати някои форми на регистрирани съжителства на разнополови и еднополови двойки. Без да се дават допълнителни подробности се отбелязвало, че гражданските съюзи ще бъдат възможни само за разнополови двойки на пълнолетни лица.

На 27 септември 2010 г. Националната комисия за правата на човека изпратила писмо до министъра на правосъдието, в което подчертала становището си за дискриминационния характер на Закон № 3719/2008. В писмото си Комисията

препоръчала изготвянето на законопроект, който да разшири обхвата на гражданските съюзи като се включат и еднополовите двойки.

Сравнителноправни материали

Сравнителноправните материали, които са на разположение на Съда, във връзка с въвеждането на официални форми на небрачни съюзи в правните системи на държавите членки на Съвета на Европа разкриват, че еднополовите бракове са признати в девет държави (Белгия, Дания, Франция, Исландия, Нидерландия, Норвегия, Португалия, Испания и Швеция). Освен това определени форми на гражданско съжителство на еднополови двойки са предвидени в седемнадесет държави членки (Андора, Австрия, Белгия, Чехия, Финландия, Франция, Германия, Унгария, Исландия, Ирландия, Лихтенщайн, Люксембург, Нидерландия, Словения, Испания, Швейцария и Обединеното кралство). В Дания, Норвегия и Швеция е признато правото на еднополови бракове, но и възможността за сключване на граждански съюзи. Литва и Гърция са единствените държави членки на Съвета на Европа, които предвиждат регистрирано съжителство единствено за разнополови двойки и като алтернатива на брака.

ПРАВОТО

II. Твърдяно нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията

1. Позовавайки се на чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията, жалбоподателите твърдят, че предвиждайки сключването на граждански съюзи само от двойки, състоящи се от две пълнолетни лица от различен пол, Закон № 3719/2008 нарушава правото им на зачитане на личния и семейния им живот и представлява неоправдана дискриминация между разнополовите и еднополовите двойки във вреда на последните.

A. Допустимост

(a) Статут на жертва

2. ... За да се позове на чл. 34 от Конвенцията жалбоподателят трябва да попада в някоя от категориите жалбоподатели, изброени в чл. 34 и трябва да е в състояние да докаже, че е жертва на нарушение на Конвенцията. Според установената практика на Съда понятието за „жертва“ трябва да се тълкува независимо и без оглед на правните институти по националното право като например тези за правния интерес и дееспособността (виж *Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*, № 62543/00, § 35, ECHR 2004-III). Думата „жертва“ в контекста на чл. 34 от Конвенцията означава лицето или лицата, които са пряко или косвено засегнати от твърдяното нарушение (виж *SARL du Parc d'Activités de Blotzheim v. France*, № 72377/01, § 20, 11 юли 2006 г.). Ето защо чл. 34 обхваща не само преките жертви на твърдяното нарушение, но и косвените жертви, които биха могли да бъдат увредени от нарушението или които биха имали законен и личен интерес да искат преустановяването му (виж, *mutatis mutandis*, *Defalque v. Belgium*, № 37330/02, § 46, 20 април 2006 г., и *Tourkiki Enosi Xanthis and Others v. Greece*, № 26698/05, § 38, 27 март 2008 г.).

3. Що се отнася до сдружението жалбоподател, доколкото то е юридическо лице, не би могло да се счита за пряка или косвена „жертва“ по смисъла на чл. 34 от Конвенцията (виж, *mutatis mutandis*, *Fédération chrétienne des témoins de Jéhovah de France v. France* (реш.), № 53430/99, ECHR 2001-XI).

4. Що се отнася до другите жалбоподатели, те са пълнолетни физически лица, които според предоставената информация се намират в еднополови връзки, като някои от тях

съжителстват. Тъй като чл. 1 от Закон № 3719/2008 изключва еднополовите двойки от обхвата си, те не могат да сключват граждански съюзи и да организират връзките си в съответствие с правните норми, залегнали в този закон, според Съда те са пряко засегнати от това положение и имат законен личен интерес от преустановяването му. Следователно физическите лица жалбоподатели по настоящото дело следва да бъдат разглеждани като „жертви“ на твърдяното нарушение по смисъла на чл. 34 от Конвенцията.

(b) Изчерпване на вътрешноправните средства

5. ... Правилото за изчерпване на вътрешноправните средства за защита изисква от жалбоподателите да използват предоставените им от вътрешното право средства за защита, доколкото те са ефективни и подходящи да предоставят на договарящите страни възможността за преустановяване на твърдените нарушения преди въпросът да бъде отправен до Съда (виж наред с други източници, *Fressoz and Roire v. France* [ГК], № 29183/95, § 37, ECHR 1999-1).

6. Правните средства за защита, които съгласно чл. 35 § 1 от Конвенцията трябва да бъдат изчерпани, са тези, които са свързани с твърдяните нарушения и същевременно са достъпни и достатъчни. Наличието на тези правни средства за защита трябва да бъде достатъчно сигурно както на теория, така и на практика и ако това не е така те се оказват лишени от изискуемите достъпност и ефективност. На държавата отговорник е възложена тежестта да докаже, че тези условия са изпълнени (виж наред с други източници, *McFarlane v. Ireland* [ГК], № 31333/06, § 107, 10 септември 2010 г.)... Ако жалбоподателят е използвал едно правно средство за защита, което е в състояние да разреши ситуацията, повдигаща въпрос за нарушение, той не е задължен да прибегва до други правни средства за защита, които биха му били на разположение, но тяхната ефективност е съмнителна (виж *Manoussakis and Others v. Greece*, 26 септември 1996 г., § 33, *Reports* 1996-IV, и *Anakomba Yula v. Belgium*, № 45413/07, § 22, 10 март 2009 г.).

7. По настоящото дело основният довод на правителството относно изчерпването на вътрешноправните средства за защита се състои в твърдението, че жалбоподателите са могли да предявят искиове за обезщетение като по този начин са могли да оспорят конституционността на Закон № 3719/2008. Така жалбоподателите могли да повдигнат пред националните съдилища въпроса за съвместимостта на законодателството с чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията.

8.-58. По настоящото дело жалбоподателите се оплакват от продължаващо нарушение на чл. 14 и чл. 8 от Конвенцията, тъй като не били в състояние да сключат еднополови граждански съюзи, защото законодателството давало тази възможност само на разнополовите двойки. Следователно простото присъждане на парично обезщетение не е в състояние да удовлетвори оплакванията им. Дори искът за обезщетение да бъде разгледан от националните съдилища, държавата няма задължение да измени въпросното законодателство. Съдът намира, че с оглед естеството на иска за обезщетение по чл. 105 от Въвеждащия закон към Гражданския кодекс и прилагането му от съдилищата, не може да се приеме, че той представлява правно средство за защита, което трябва да бъде изчерпано в съответствие чл. 35 § 1 от Конвенцията.

В. По същество

1. Твърдения на страните

(a) Жалбоподателите

9.-61. Жалбоподателите се позовават на решението по делото *Schalk and Kopf v. Austria* (№ 30141/04, ECHR 2010), в което Съдът приема, че отношенията в съвместно живееща еднополова двойка попадат в понятието за „семеен живот“. Твърдят, че макар

законодателството на европейските страни по този въпрос да не е напълно унифицирано, е налице тенденция за юридическо признаване на еднополовите двойки. Гърция била единствената европейска страна, въвела правна алтернатива на брака, ограничена само до разнополовите двойки. Според жалбоподателите желанието за съхраняване на връзките в традиционното хетеросексуално семейство не може да бъде сериозна причина, оправдаваща различното третиране на еднополовите двойки. Жалбоподателите не споделят довода на правителството, че целта на законодателството била да се защитят децата, родени при разнополови двойки, живеещи без брак. Според жалбоподателите въпросното законодателство уреждало положението на двойките, които не желаят да встъпят в брак, без оглед на това дали имат или желаят да имат деца.

(b) Правителството

10.-68. Според правителството, целта, преследвана от Закон № 3719/2008, е да се въведат разпоредби, позволяващи на родителите да отглеждат биологичните си деца по такъв начин, че бащата да поема справедлив дял от родителската отговорност без двойката да е задължена да сключва брак. Поради това гражданският съюз означавал, че ако жената забременее, двойката не е необходимо да сключва брак, опасявайки се, че няма да са налице желаните правни отношения с детето, ако то е родено извън брака. Въвеждането на граждански съюз за еднополови двойки би изисквало отделен набор от правила, уреждащи положение, което е сходно, но не и идентично с това на разнополовите двойки. Правителството подчертава, че целта на разпоредбите по подразбиране може да се прилага единствено спрямо разнополовите двойки. Въз основа на този довод правителството поддържа, че еднополовите двойки не са в сходно или сравнимо положение с разнополовите двойки, тъй като първите при никакви обстоятелства не могат да имат свои общи биологични деца.

2. Преценка на Съда

(a) Приложимост на чл. 14 във връзка с чл. 8

11.-74. Съдът вече е разглеждал редица дела, в които жалбоподателите се оплакват от дискриминация на основата на сексуална ориентация в личния и семейния живот. Някои от делата, като например наказателно-правната забрана на хомосексуалните връзки между пълнолетни лица (виж *Dudgeon v. the United Kingdom*, 22 октомври 1981 г., серия А № 45; *Norris v. Ireland*, 26 октомври 1988 г., серия А № 142; и *Modinos v. Cyprus*, 22 април 1993 г., серия А № 259) и освобождаването на хомосексуални лица от военна служба (виж *Smith and Grady v. the United Kingdom*, № 33985/96 и № 33986/96, ECHR 1999-VI) са разглеждани само по чл. 8. Други дела, като например различната възраст за даване на съгласие съгласно наказателното право при хомосексуална връзка и хетеросексуална връзка, предоставянето на родителски права, разрешение за осиновяване, наследяването на правата по наемен договор на починал партньор, право на социално осигуряване, право на еднополовите да сключват брак или да установяват друга юридически призната връзка и изключване на еднополовите двойки от възможността за осиновяване на детето на единия партньор от детето на другия партньор са разглеждани по чл. 14 във връзка с чл. 8. Съдът многократно е приемал, че чл. 14 не е самостоятелен, а се прилага във връзка с други права по Конвенцията. Тази разпоредба допълва другите основни разпоредби на Конвенцията и протоколите към нея. Освен това Съдът посочва, че в решението си по делото *Schalk and Kopf* той е приел, че „би било неестествено да се поддържа становището, че за разлика от разнополовите двойки еднополовите двойки не биха могли да се ползват от правото на „семеен живот“ за целите на чл. 8“. Съдът намира, че отношенията между жалбоподателите по настоящото дело попадат в понятията за „личен живот“ и „семеен живот“. Следователно чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията е приложим по настоящото дело.

(b) Спазване на чл. 14 във връзка с чл. 8

(i) Обхват на делото

12. ... Оплакването на жалбоподателите не касае предполагаемо позитивно задължение на държавата, наложено ѝ от Конвенцията, да предостави някаква форма на юридическо признаване на еднополовите връзки, а че е въвела разграничение, което е дискриминационно за тях. Следователно въпросът, който трябва да бъде решен по настоящото дело, е дали от гледна точка на чл. 14 и чл. 8 от Конвенцията държавата е имала право да приеме законодателство, въвеждащо нов режим на регистрирани съжителства на неженени двойки, който е ограничен само до разнополовите двойки и изключва еднополовите.

(ii) Принципи, установени в практиката на Съда

13. Според установената практика на Съда, за да възникне въпрос по чл. 14 трябва да има различно третиране на лица, намиращи се в сходно положение. Това различно третиране е дискриминационно, ако няма обективно и разумно оправдание, т.е. ако не преследва някаква легитимна цел или ако не е налице разумна връзка на пропорционалност между използваните средства и преследваната цел. Понятието за дискриминация, по смисъла на чл. 14, обхваща и случаи, в които едно лице или група от лица неоправдано са третирани по-неблагоприятно от други дори по-благоприятното третиране да не се изисква от Конвенцията.

14. Сексуалната ориентация е един от признаците, обхванати от чл. 14. Съдът многократно е приемал, че различното третиране, основано на сексуална ориентация изисква „особено убедителни и сериозни причини“, за да бъде оправдано.

(iii) Приложимост на тези принципи по настоящото дело

(a) Сравнение на положението на жалбоподателите с това на разнополови двойки и наличие на различно третиране

15. Съдът припомня, че еднополовите двойки, точно както и разнополовите, са в състояние да изграждат стабилни връзки (виж *Schalk and Kopf*, цитирано по горе, § 99). Следователно жалбоподателите се намират в сходно положение с разнополовите двойки що се отнася до нуждата им от юридическо признаване и защита на връзките им (виж *Schalk and Kopf*, на посоченото място).

16. Съдът освен това констатира, че чл. 1 от Закон № 3719/2008 изрично ограничава възможността за сключване на граждански съюз само до лица от различен пол. Следователно, изключвайки мълчаливо еднополовите двойки от обхвата си, законът въвежда различно третиране, основано на сексуалната ориентация на засегнатите лица.

(b) Легитимна цел и пропорционалност

...

17. Съвместно живеещите еднополови двойки имат същите нужди от гледна точка на взаимна подкрепа и помощ като разнополовите двойки. Според съда разпространето на гражданските съюзи и спрямо еднополовите двойки би им позволило да уредят въпроси, засягащи имуществото, издръжката и наследяването не просто като физически лица, сключващи договори по общото право, а въз основа на правните норми, уреждащи гражданските съюзи, като по този начин връзките им ще бъдат официално признати от държавата.

...

18. Според Съда от гледна точка на чл. 8 от Конвенцията е обосновано приемането на законодателство за уреждане на положението на децата, родени извън брака. Съдът

приема, че защитата на семейството в традиционния смисъл по принцип е сериозна и легитимна причина, която може да оправдае различно третиране. ...

19. Избирайки средствата за защита на семейството и за гарантиране зачитането на семейния живот, съгласно изискването на чл. 8, държавата по необходимост трябва да отчита развитието на обществото и промените във възприемането на социалните и гражданските въпроси и отношения, включително факта, че няма само един начин или един избор, когато става въпрос как едно лице да води семейния или личния си живот. ...

20. В случаите, в които свободата на преценка на държавите е ограничена, като тези на различно третиране, основано на пол или сексуална ориентация, принципът на пропорционалността изисква не само предпочетената мярка да бъде подходяща по принцип за постигане на преследваната цел. С оглед постигането на тази цел трябва да се докаже, че е било необходимо определена категория лица да бъде изключена от обхвата на приложение на въпросните разпоредби. ...

21. ... Въпросното законодателство е въведено най-вече за да предостави юридическо признаване на форма на съжителство, различна от брак, наречена „граждански съюз“. ... Разпоредбите на закона не се ограничават само до уреждане на статута на децата, родени извън брака, а касаят и взаимните задължения на двойката, сключила граждански съюз.

22. Дори да се приеме, че целта на законодателя е била да се предостави по-сериозна юридическа защита на децата, родени извън брака и по този начин косвено да се заздравят институцията на брака, факт е, че чрез приемането на Закон № 3719/2008 е въведена форма на гражданско съжителство, която изключва еднополовите двойки, а обхваща само разнополовите двойки без значение дали имат деца, като урежда различни аспекти на тяхната връзка.

23. Съдът отбелязва, че правителството не дава обосновка на произтичащото от законодателството различно третиране между еднополовите двойки и разнополовите двойки, които не са родители. Било е възможно законодателството да предвиди специални разпоредби, занимаващи се конкретно с децата, родени извън брака, като същевременно предостави на еднополовите двойки общата възможност да сключват граждански съюзи.

24. ... Еднополовите двойки биха имали особен интерес от възможността за сключване на граждански съюз, тъй като за разлика от разнополовите двойки той би бил единственото основание по вътрешното право за юридическо признаване на връзките им.

25. ... С изключение на две държави (Литва и Гърция) държавите членки на Съвета на Европа, които са избрали да въведат законодателство, предвиждащо нова система на регистрирани партньорства като алтернатива на брака, включват и еднополовите двойки в обхвата на тези разпоредби. ...

26. Фактът, че дадена държава се е озовала в положение на изолация що се отнася до даден аспект на законодателството ѝ, не означава непременно, че този аспект е в нарушение на Конвенцията (виж *F. v. Switzerland*, 18 декември 1987 г., § 33, серия А № 128). Независимо от това Съдът намира, че правителството не е изложило убедителни и сериозни причини, които да оправдаят изключването на еднополовите двойки от обхвата на Закона № 3719/2008. Следователно има нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията.

III. Твърдяно нарушение на чл. 13 от Конвенцията

27. Чл. 13 не се разпростира до там, че да гарантира правно средство за защита, позволяващо оспорването на закони на договарящата страна пред националните власти въз основа на това, че противоречат на Конвенцията (виж наред с други източници, *Roche v. the United Kingdom* [ГК], № 32555/96, § 137, ECHR 2005-X, и *Paksas v. Lithuania* [ГК], №

34932/04, § 114, ECHR 2011). Следователно това оплакване е явно необосновано и следва да бъде обявено за недопустимо в съответствие с чл. 35 §§ 3 (а) и 4 от Конвенцията

На основание чл. 41 от Конвенцията е присъдено обезщетение за неимуществени вреди в размер на по 5 000 евро за жалбоподателите-физически лица.

Резюме и превод: адв. Дилиана Гитева